

Satiiria sodasta ja johtamisesta

Heikki Sirviö

Esitelmä Veikko Huovinen -seuran tilaisuudessa

Kuhmo 15.7.2012

Olen kansainvälisen politiikan tutkija ja päädyin tutkimaan Huovisen kirjallisuutta sodan ja rauhan tematiikan myötä. Tein graduni Huovisen *Rauhanpiipusta* (1956) ja *Veitikasta* (1971), mikä johdatti tarkastelemaan kirjallisuutta poliittisena ilmiönä ja toimintana. Tällä hetkellä teen väitöskirjaa, joka nykyisessä vaiheessaan käsittelee Haanpäästä suomalaisen valtionmuodostuksen kriitikkona. Siihen on kuitenkin tarkoitus tulla luku myös Huovisesta. Keskeinen kiinnostuksen kohteeni on satiirin poliittisuus, ja tässä suhteessa suomalaiseen kulttuuriin liittyvä kiinnostava kysymys on satiirin vähäisyys Suomen kirjallisuudessa. Toinen huomion arvoinen seikka on pohjoisen Suomen (tässä suhteessa pidän Pohjois-Suomena Pähkinäsaaren rauhan rajan pohjoispuolta) yliedustus satiirin kirjoittajissa: jos merkittävimmät satiirikot ovat Haanpää, Huovinen ja Erno Paasilinna, miksi erityisesti näistä kulttuurimaantieteellisistä lähtökohdista on vaikea olla kirjoittamatta satiiria. Näihin kysymyksiin en kuitenkaan vielä tänään pyri vastaamaan, vaan aiheenani ovat Huovisen satiirit sodasta ja johtamisesta. *Rauhanpiipusta* olen puhunut jo pariin otteeseen aiemmin, joten päivän varsinainen epistola on kolme pirullista viiksiniekkää, siis Huovisen teokset *Veitikka*, *Joe-setä* (1988) ja *Pietari suuri hatun polki* (1995). Tavoitteeni on tarkastella teosten poliittista luonnetta ja esittää eräitä tulkintaideoita. Tässä tarkoituksessa esitän joitakin huomiota satiirin teoriasta Huovisen kirjailijan toiminnan ja käsiteltävien teosten suhteen. Rajaus tarkoittaa, että esimerkiksi lyhyiden erikoisten muoto ansaitsee satiirin kannalta tarkasteltuna mielestäni oman, tarkemman käsittelynsä.

Pyrin aluksi perustelemaan miksi politiikan tutkija tutkii kirjallisuutta ja miten ymmärrän kirjallisuuden poliittisen luennan. Lähtökohtani kirjallisuuden politiikan tutkimiseen liittyi siihen, kuinka kirjallisuudessa parhaimmillaan yhdistyvät tutkiva, analyyttinen ote sekä pyrkimys toimintaan ja vaikuttamiseen. Myöhemmin olen pyrkinyt ymmärtämään kirjallisuutta ensisijaisesti taiteena, mutta tavalla, joka ei irrota sitä muista merkitysyhteyksistään. Huovis-tutkimukseni lähtökohta oli havainto, kuinka *Rauhanpiipussa* pasifismin ottava särmä muodostuu ironian kautta ja mahdollistaa tässä suhteessa irrottautumisen hurskaasta moraalipaatoksesta ja kainoista toiveista. Kirjan monimielisyys vaikutti sovelialta sen aiheen, sodan ongelman, monimutkaisuuteen nähden. Toisaalta *Rauhanpiippu* on suomalaisessa kirjallisuudessa edelleen hyvin poikkeuksellinen teos:

klassinen ja lajitradiotiosta ilmeisen tietoinen satiiri. Sodan ja militarismin pilkan ohella se ironisissa asetelmissaan kykeni asettamaan myös pasifismin aatteen ja sitä propagoivat rauhan puolustajat kriittisen tarkastelun alaisiksi.

I

Kirjallisuuden politiikalla en tarkoita sitoutuneisuuden, osallistuvuuden ja oikeaoppisuuden vaatimusta. Ollakseen poliittisesti kiinnostavaa kirjallisuuden on päinvastoin irrottava vakiintuneista puoluekannoista, teorioista ja asioiden järjestyksestä. Jotkut liittävät kirjallisuuden politiikan esim. 1800-luvun ranskalaisten realistien taipumukseen alkaa lapioida sanoja kuin soraa ja miten tämä rikkoo säätyvallalle ominaisen hierarkkisen esteettisen järjestyksen: olettamuksen, että korkeille ja matalille asioille maailmassa on varattu soveliaat esitystavat. Tämä on kuitenkin melko rajallinen käsitys asiasta, mikäli sen kautta halutaan yksioikoisesti sulkea keskustelusta esim. poliittisiksi ymmärrettyjen ilmiöiden, liikkeiden ja henkilöiden kuvaaminen kirjallisuudessa.¹ Kirjallisuutta ei kuitenkaan lueta kuten sanomalehteä tai pamflettia. Näin siksi, että kirjallisuuden taiteeseen kuuluu kertojan erottaminen tekijästä, eikä kirjassa sanottu ole luettavissa tekijän suorina kannanottoina. Lausumat on punnittava teoksen kokonaisuutta vasten, jolloin niiden merkitykset monesti muuntuvat ja kykenevät ylittämään ilmeisen ja valmiiksi tunnetun. Kirjailijan etäisyydestä teoksiinsa Huovinen kirjoittaa muistelmissaan, kuinka hän kuvittelee lukuisia kirjojaan kylänä, jota hän katselee sivummalta: ”Mikä kylä se on? Olen sieltä jo pois...”²

Pidän perusteltuna kirjailijan politiikan erottamista kirjallisuuden politiikasta. Edellinen ilmenee siinä, kuinka kirjailija äänestää, esiintyy julkisesti, kirjoittaa lehtiin jne. eikä hän tässä suhteessa juuri eroa tavan kansalaisesta. Kiinnostavaksi asia käy vasta pohdittaessa itse kirjallisuuden poliittisia implikaatioita: mistä kirjoitetaan, miten kirjoitetaan ja miksi kirjoitetaan. Kuinka tämä toiminta suhteutuu aikansa maailmaan, sitä koskeviin käsityksiin, julkiseen puheeseen ja näkemisen tapoihin. Vielä voidaan erottaa kirjallisuuspolitiikka – kirjallisten kuppikuntien kiistely – mihin muun politiikan tavoin sisältyy ideologiaa, arvovaltakysymyksiä ja materiaalisia etuja. Tähän liittyvät Huovisen tuotannossa erityisesti monet lyhytmuotoiset kirjallisuusaiheiset satiirit.

Edellä esitetyn käsityksen kirjallisuuden politiikasta katson toimivaksi myös satiirin suhteen. Satiiri on monella tapaa orpo kirjallisuudenlaji. Se ei aina ole kelvannut kirjallisuudeksi esteeteille.

¹ vrt. Rancière, Jacques (2011): *The Politics of Literature*. Cambridge: Polity

² Huovinen, Veikko (2001): *Muina miehinä*. Helsinki: WSOY, s.365

Toisaalta kirjallisuuden politiikan tulkitsijat sivuuttavat satiirin usein liian ilmipoliittisena. Kuitenkin juuri satiirin kirjallisessa traditiossa kirjallisuus ja politiikka ovat eri aikakausina kytkeytyneet toisiinsa läheisesti, vaikkakin vaihtelevin tavoin. Satiirin ongelmiksi on nähty epäilyttävän läheinen todellisuussuhde ja toisaalta moralismi. Edellisessä voidaan ajatella olevan kyse tilapäisyydestä tai kyvyttömyydestä ylittää olemassa oleva todellisuus. Moraalisten standardien ylläpitäjänä satiiri on puolestaan arvioitu konservatiiviseksi lajiksi. Kuitenkin satiirille tyypillisiä ovat myös radikaalit irtiotot, fantasia ja fabulointi. Todellisuuden aineksilla tehdään usein mitä kummallisimpia temppejuja. Terävä näkökulma todellisuuteen ei ole mahdollinen, ellei siitä ole riittävässä määrin etäännytty. Samoin moraalinen asenne voi yhtä hyvin olla kysyvä, ei ainoastaan paheksuva, ja tässä mielessä satiiri kykenee myös asettamaan omat arvonsa. Esteettisessäkin katsannossa satiirin läheinen todellisuussuhde ei välttämättä ole puute, vaan se voidaan nähdä lajin monimuotoisuuden eräänä edellytyksenä. Satiirin keskeisenä kirjallisena keinona ironia mahdollistaa kärkevän kritiikin tai tarjoaa ilmaisun kanavan aikoina, jolloin syystä tai toisesta ongelmista ei voida puhua niiden tavanomaisilla nimillä.

Satiiria määrittävät ensinnäkin huumori ja nokkeluus sekä toisaalta hyökkäävyys, jolla on kohde. Huumori voi rakentua mielikuvituksen, groteskin tai järjettömyyksen varaan, mutta usein kyse on pilkasta. Satiirin hyökkäävyyden rajatapauksena on lähes huumoriton tuomitseminen tai haukkuminen, mikä liioiteltuna voi tietenkin itsessään muodostua koomiseksi. Kuitenkin huumorin ja hyökkäävyyden yhdistelmän kannalta tärkeä on tekijän ja yleisön yhteisymmärrys käsiteltävän ilmiön tuomittavuudesta, mikä korostaa satiirin retorista luonnetta. Ehkä juuri tästä syystä huumorittomimmat ja aikaansa sidotuimmat satiirit jäävät usein lyhytikäisiksi. Satiiria kutsutaan toisinaan ironian fiktiiviseksi muodoksi. Humoristisuudessaan satiirinen ironia on lähellä koomista. Satiiria voidaan tässä mielessä tarkastella kahden inhimillisen yhteisön mallin, normaalin ja absurdin, rinnastamisena ja koomisena kamppailuna, missä huomion kohteena ovat sekä moraali että mielikuvitus. Ironia ilman satiiria alkaa puolestaan muistuttaa hämmentävän tappion tuottamaa tragediaa.

Huovinen on Suomen kirjallisuuden ehkä merkittävin satiirikko. Muistelmateoksessaan *Tähänastisen elämäni kirjaimet* (1996) Erno Paasilinna nimesi Huovisen valtakunnan toiseksi satiirikoksi, samalla kiirehtien huomauttamaan ettei Huoviselle sen kummemmin kuin hänelle itselleenkaan satiiri ole ollut päälaji, vaan kirjallisen tuotannon osa. Samassa yhteydessä Paasilinna analysoi osuvasti satiirin asemaa Suomen kirjallisuudessa. Vähäinen sisäinen liike, tosikkomainen

keskustelukulttuuri ja sitä valvovat papit ja virkamiehet ovat varmistaneet, ettei Suomessa ole satiirin kanssa elämöity. Paasilinnan sanoin:

Satiirin suuria maita ovat kansakunnat, jotka ovat jatkuvassa levottomuuden tilassa, joissa on ärsykeitä ja ristiriitoja ja muuta kasvupohjaa: Venäjä, Amerikka, Ranska, Puola. [...] Romaaneihinsa tukehtuva Suomi ei kirjoita niitä. Satiirille suotuisa ympäristö on kaikenlainen kansallinen ja yhteiskunnallinen moniaineksisuus, ristiveto, kuohunta, ahdistus ja puhdas sortokin. Satiiri elää parhaiten jos yhteiskunta on niin rikkinäinen tai siinä on niin paljon vialla, että muu ei enää auta kuin ruoskiminen. (1996, 215-6)

Tätä taustaa vasten Huovisen satiiri on selitystä vaativa ongelma, ilmiö, jonka olemassaolo ei ole itsestäänselvyys. On nimittäin niin, että Huovisen kirjailijan ura ajoittuu niin sanottuun hyvään, eli rauhan ja nousevan vaurauden aikaan Suomen historiassa. Kuitenkaan tämä ei ole merkinnyt idylliä, vaan jatkuvaa ja osittain repivää muutosta. Modernisaation paineet ovat Suomessa olleet kovat, muutoksen tahti raju. Se näkyy julkisessa keskustelussa ja poliittisissa linjauksissa tietynä historiattomuutena, arvostelukyvyn puutteena, alttiutena muotivirtauksille ja jatkuvana esikuvien jäljittelynä ja itsen vertaamisena niihin. Näitä esikuvia on haettu aina muodissa olevan ideologian mukaan toisinaan idästä, useimmiten lännestä, joskin vahvistuksen hakeminen osallisuudesta eurooppalaiseen kulttuuriin on pitkässä saatossa ollut hallitseva linja.³ Tämä etsiytyminen läntisen järjestyksen piiriin näkyy Huovisen satiireissa korostuvan 1970-luvunkin osalta siinä, että huolimatta kaikesta stalinistisesta möykkäämisestä kulutus, kauppa ja mainonta kasvavat ja tämä kapitalistinen modernisaatio muodostaa muutosvoiman, joka talloo jalkoihinsa talonpoikais- ja eräkulttuurin perinteisine elämänmuotoineen ja luontosuhteineen.

Raju perinteisiä sosiaalisia suhteita, käytäntöjä ja arvoja myllertävä muutos on mielestäni Huovisen satiirikon toiminnan tausta. Tästä syystä Huovista kutsuttiin usein konservatiiviksi tai arvokonservatiiviksi, minkä voimme esim. Tero Liukkosen tavoin pyrkiä kiistämään korostamalla kirjailijan radikaalia kekseliäisyyttä ja epäsovinnaisia irtiottoja, tai voidaan retorisen uudelleen arvioinnin tarkoituksessa kysyä, minkälaisesta konservatiivisuudesta Huovisen kirjallisuudessa on kyse. Konservatiivisuus on nimittäin ymmärrettävissä myös suhdekäsitteenä ja se voi tarkoittaa täysin perusteltua muutosvastarintaa suhteessa ajettavaan politiikkaan, jota ei pidetä kannatettavana. Huovisen tapauksessa korostuu kyseenalaistaminen: onko muutos hyvä ainoastaan siksi, ettei mikään pysy muuttumattomana, vai onko olemassa asioita, joita on syytä vaalia. Voiko maailma muuttua muuhun suuntaan, kuin miksi sitä vallitsevan ajattelun puitteissa ollaan tekemässä. Vaihtoehdoton ulkoisiin paineisiin alistumisen kulttuuri on johtanut omaperäisyyden puutteeseen

³ vrt. Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000): *Missä on Suomi?* Tampere: Vastapaino

monilla elämän alueilla. Vaikka väitteeni jääkin toistaiseksi hataraksi, pidän Huovisen kirjallisuuden saavutuksena tässä suhteessa jatkuvaa omaleimaisuutta, ellei eksentrisyyttä, unohtamatta sen monitasoisia kytköksiä maailmankirjallisuuden laajaan traditioon.

Satiirin tulevaisuudesta Suomessa voi spekuloida, että Paasilinnan satiirin sosiaalisina taustatekijöinä mainitsemat ilmiöt tulevat vahvistumaan, mm. siksi että niitä määrätietoisella politiikalla edistetään. Liikkuvuus, moniaineksisuus ja kuohunta ovat kaikki tekijöitä, joita liberaali innovaatiopolitiikka ja suomalainen metropolihaveilu pyrkivät lisäämään. Kapitalismin jatkuvan kasvun kannalta välttämättömät keksinnöt eivät nimittäin synny jatkuvuuden, tyytyväisyyden ja turvallisuudentunteen vallitessa, vaan levottomissa urbaaneissa keskuksissa, joissa perinteisistä kiinnostuksista irralliset ihmiset kamppailevat toimeentulostaan. Ei näytä siis siltä, että Suomi olisi pysähtymässä saati linnoittautumassa Impivaaraan, vaan dynaamiset johtajat pyrkivät pitämään palikat liikkeessä.

II

Huovisen viiksimieskirjallisuuden kasvaminen trilogiaksi ei sinänsä ole mikään yllätys, sillä tähän on *Veitikan* herättämän huomion myötä varmasti ollut kaupallisia paineita. Kolmikko on kuitenkin myös taiteellinen menestys, sillä kirjoista ei synny tehtaitua ja ideoita kierrättävää vaikutelmaa. Huovisen taito ja hyvä kirjallinen maku tulevat esiin siinä, kuinka erilaisia teokset keskenään ovat. Kuitenkin niitä yhdistää kirjallisena muotona satiiri. Jos ne olisivat mitä tahansa Hitleristä, Stalinista tai Pietari Suuresta kirjoitettua pseudohistoriaa, ei niissä olisi mitään poliittisesti kiinnostavaa.

Diktaattoriaiheeseen laajemman käsittelyn avaava *Veitikka* lainaa muotonsa historiankirjoituksesta, hyödyntää monentasoista ironiaa ja fabuloi hurjasti. *Joe-setä* on siihen verrattuna huomattavasti vakavasävyisempi kokoelma kertomuksia, jossa jatkuvuutta edustaa johtajuuden ironinen käsittely, tosin edellistä hienovaraisemmassa muodossa. *Pietari Suuri Hatun polki* hyödyntää muodon osalta jälleen historiankirjoitusta, jota sisältökin tunnettujen tosiasioiden osalta pitkälti noudattaa, mutta kirjan erityisyys on historiallisen aineiston käsittelyssä groteskin rekisterissä. En tarkalleen ottaen tiedä, missä määrin Huovinen seurasi kirjallisuudentutkimusta, mutta pidän *Pietari Suurta* satiiritutkimuksessa Mihail Bahtinin myötä pinnalle nousseen karnevaali aiheen taitavana ja omaperäisenä kehitelmänä. Viiksiniekat avaavat perspektiivejä vallankäyttöön johtajan ideaalityyppeinä tai oikeastaan rajatapauksina.

Kirjoittaessaan satiireja historian merkkihenkilöistä Huovinen toimii kirjallisena patsaankaatajana. Patsaankaatamisella tarkoitan inhimillistävää kuvausta, suurmiesten tiputtamista jalustalta ihmisten joukkoon. Inhimillistävä ote toimii kuitenkin kahteen suuntaan: kun palvottu ja vihattu johtaja on osoitettu muiden ihmisten kaltaiseksi ja valta tässä mielessä illusoriseksi, joutuu lukija pohtimaan myös omaa suhdettaan valtaan ja vastuuseen, hyvään ja pahaan. Johtajat eivät tarjoutu myöskään yhteisön valmiiksi syntipukeiksi, sillä ilman kykyä voittaa kannatusta he eivät saisi mitään aikaan. Kyse on siis siitä, mitä he saavat ihmisjoukot tekemään.

Veitikka on Rauhanpiipun tavoin suomalaisessa kirjallisuudessa poikkeuksellinen teos. Mielestäni sitä voi luonnehtia myöhemmin muotiin nousseeksi postmoderniksi metafiktioksi, paitsi että teos näyttää pelinsä kohdittain suorasanaisesti. Aikanaan tämäkään varotoimi ei ollut riittävä. *Rauhanpiippuun* verrattuna *Veitikan* satiiri on synkeämpää, ironia läpikotaisempaa, vaikka satiirin kohteita ja tavoitteita pitäisikin samansuuntaisina.

Hitlerin ottaminen kirjalliseksi aiheeksi oli, ja olisi oikeastaan edelleenkin, äärimmäisen riskialtis valinta. Huovisen kirjailijanlaadulle ominaista on kuitenkin taito käsitellä tämänkaltaisia aiheita älykkäästi hyvän ja huonon maun rajaa käyden. Esimerkiksi Theodor Adorno väitti aikanaan, ettei Auschwitzin jälkeen voi kirjoittaa runoutta, että yrityskin olisi barbaarinen. Satiiria taas on natsismin tapauksessa pidetty riittämättömänä ja tarpeettomana. Pidän kuitenkin selvänä, ettei *Veitikan* satiirin kohde ole Hitler. Satiiri ei missään tapauksessa ole ajatonta, vaan päinvastoin kytkeytyy mitä kiinteimmin alkuperäyhteyksiinsä. Satiirin kirjoittaminen Hitleristä olisi ollut aivan yhtä myöhäsyntyistä 1971 kuin tänä päivänä. Brecht saattoi tehdä niin vuonna 1941 (*Der aufhaltsame Aufstieg des Arturo Ui*), mutta ei enää Huovinen 30 vuotta myöhemmin.

Veitikka on yhdellä tasollaan natsiaiheisen kirjallisuuden ja yleisemmin historiankirjoituksen parodiaa. Huovinen tarjoaa kekseliäitä avauksia useisiin tutkimuksen ongelmakohtiin, tarvittaessa ennalta tuntemattomaan aineistoon tukeutuen. Kirjan keskeinen oivallus on kirjoittaa Hitleristä veijaritarina, missä tämä näyttäytyy tietoisesti toimivana demonisena pedagogina. Oivallus tarjoaa mahdollisuuden sekä poliittisen väkivallan tuomitsemiseen, että tieteellisellä selittämällä leikittelyyn. Jälkimmäisessä suhteessa satiirin kohteeksi nousee pyrkimys rationalisoida historian sattumanvaraisuutta, inhimillisen typeryyden ja puutteelliseen informaation osuutta. Tästä syystä romaanikirjailijan valtuuksin toimiva Huovinen kirjoittaa aukottoman teorian, jonka mukaan Hitler tahallaan hävisi toisen maailmansodan tuottaakseen mahdollisimman suuren hävityksen ja

antaakseen ihmiskunnalle unohtumattoman opetuksen. Huovisen satiirinen pedagogiikka keskittyy tämän opetuksen analyysiin.

Veitikan ydinsanoma on, että pahuus ei kuole, vaan elää ja voi hyvin. Hitler on tässä mielessä enemmän pahuuden vertauskuva tai henkilöitymä kuin historiallinen henkilö. Pahuus, josta *Veitikassa* on puhe, on korostetun valtiollista laatua. Kirjan poliittinen teko suuntautuu käsitykseni mukaan aikansa maailmanpolitiikkaan, mihin Hitlerin johtajan toimia rinnastetaan. *Veitikan* kertomus katsoo tässä mielessä Hitlerin ohitse ja kysyy, mikä johtajassa muka oli ainutkertaista, koska tulenarat ideologiset vastakkainasettelut, kansanmurhat, asevarustelu, valtioterrori ja tehokas sodankäynti olivat edelleen ajankohtaista todellisuutta.

Historiallisessa keskustelussa juutalaisten joukkotuho on haluttu nähdä ainutlaatuisena historiallisena tapahtumana. Tässäkin suhteessa Huovinen ottaa huomattavia riskejä, vaikka kuten *Veitikan* kertoja toteaa, laittaessaan polttouunit käryämään saattoi johtaja itsensä outoon valoon jopa historian muihin teurastajiin verrattuna. Satiirikon peilinsiru ei suostu näyttämään myöskään Israelin sotilaallista menestystä ja uhrien kovettumista sortajiksi muuna kuin pahuuden kiertokulkuna, eli siis Hitlerin pedagogiikan perintönä.

Veitikan voidaan ajatella tavoittavan klassisten satiirien tavoin oleellisia piirteitä ihmisestä poliittisena eläimenä. Toisaalta aikalaiskontekstia vasten tulkittuna on mahdollista arvioida, mihin satiirikon piikki täällä ajassa kohdistui. Oletan *Veitikan* satiiriin ja ironian suuntautuneen kylmän sodan maailmanpolitiikan uhkaavaan todellisuuteen. Historiallisena kysymyksenä se rohkenee epäillä ihmisen kykyä oppia, mikä asettaa järjellisyteen nojaavan ihmiskäsityksen kyseenalaiseksi. Onko niin, että ihmistä ajavat enemmän, halut, himot viha ja suoranainen pahantahtoisuus, kuin järkevät laskelmat. Poliittisena tekona tämän kysymyksen asettaminen ei kuitenkaan ole seurauksiltaan yksiselitteisen pessimistinen saati nihilistinen. Toisin kuin esim. kansainvälisen politiikan klassinen realismi, joka ottaa lähtökohdakseen muuttumattoman ihmisluonnon ja johtaa siitä valtopolitiikan lainalaisuudet, viittaa satiirikon pilkka poliittisen valinnan mahdollisuuteen. On nimittäin pidettävä mahdollisena kieltäytyä asettumasta lippujen alle ja ihailemasta johtajia.

Toinen nimenomaisesti aihevalintaan liittyvä satiirin kohde on 1970-luvun Suomen julkisen keskustelun luonne ja henkinen ilmapiiri. Tässä suhteessa *Veitikkaa* voi pitää rohkeana provokaationa, vaikka Huovisen muistelmat antavat kirjailijan suhtautumisesta varovaisen kuvan. Sen sisäpoliittisena kohteena on oikeaoppisten edistyksellisten äänekäs joukko, provokaation mahdollisena tarkoituksena hillittömän vastareaktion aikaansaaminen. On kuitenkin erotettava

kirjan luonne puheaktina tai poliittisena tekona (illokuutio) sen mahdollisista aiotuista vaikutuksista (perlokuutio). Puhuessamme kirjasta on rajoitettava edelliseen merkitysulottuvuuteen; jälkimmäinen puoli on tekijää koskeva kirjallisuushistoriallinen asia.

Hitlerin tarkastelu ikonina, eli *Veitikan* vastaanotto kirjana Hitleristä huomioimatta teoksen laajempia symbolisia merkityksiä, oli kirjan jälkimmäisten fasismikeskustelussa Huovisen erityisen uhkaavaksi kokema piirre. Ehkä se oli vastaveto kirjailijan pirulliselle pelille, kieltäytyminen siihen osallistumasta, tai sitten saavutettu vaikutus maailmassa. Olisiko kiihkottoman asiallinen ja korostetun kirjallinen keskustelu ollut mikään reaktio *Veitikan* terävään piikkiin huumorintajuttomia posujia vastaan. Siis heitä, jotka jakavat ihmisiä hyviin ja pahoihin, käyttävät aggressiivisia julkisia puheenvuoroja ja marssivat puoluetunnusten alla.

III

Viiksiniekoista varovaisin on *Joe-setä*. Se on varsin tyylikäs kokoelma anekdootinomaisia kertomuksia Stalinista. Kirjan yllättävin piirre on sen leppoisa sävy. Stalinin seurassa melkeinpä viihtyy. Koska en oleta Huovista myöhäisheränneeksi stalinistiksi, katson kerronnan tyylin viittaavaan ironiaan. Salamyhkäisen piippumiehen mietiskelevä hahmo, tämän kotoiset askareet ja kohdettaan ymmärtämään pyrkivä kerronta luovat taustan, jota vasten Stalinin vallankäytön armoton julmuus korostuu erityisen selvästi. Stalin asetetaan normaaleihin sosiaalisiin suhteisiin perheen ja työtovereiden kanssa, mutta vaivihkaa muistutetaan, kuinka Josef Vissarionovitš tuhosi tai karkotti luotaan heistä lähes kaikki. Stalin-kirjallisuudessa erinomainen vertailukohta *Joe-sedälle* on Viktor Jerofejevin *Hyvä Stalin* (2004), jossa kirjailija diplomaattivanhempiansa tarinan kautta avaa neuvostoeliitin maailmankuvaa ja Stalinin suhdetta työtovereihinsa. Aiheen läheisyyden vuoksi Jerofejevin Stalin-satiiri hahmottuu kuitenkin eri tavalla: suuren johtajan myytin riepottelu on samalla armotonta venäläisen poliittisen kulttuurin kritiikkiä.

”Mä ensin sun likvidoin,
ja sitten sun rehabilitoin.”⁴

Näin hyräilee Huovisen Stalin laskiessaan pitkää siimaa Laatokalla. Pienen runonpätjän tai laulelman upottaminen kerrontaan on ominaista satiirille. Samoin on sanojen poimiminen yhdestä asiayhteydestä ja siirtäminen toiseen, mikä korostaa käytetyn kielen erityisyyttä ja nostaa sen huomion kohteeksi.

⁴ Huovinen Veikko (2003) *Kolme viiksiniekkää* (jatkossa KV). Helsinki: WSOY, s. 364

Stalinista on kirjoitettu paljon ja hänen vallankäyttönsä puolista huomiota on saanut osakseen varsinkin suuri terrori. Stalinin toiminta vaikutti ratkaisevasti siihen, mitä Venäjän vallankumouksesta syntyi. Sitä nimittäin ei ollut ennalta kirjoitettu mihinkään teoriaan, vaan vallankumous merkitsi ennen kaikkea vanhan järjestyksen romahdusta ja tyhjää hetkeä, josta aukeni erilaisia mahdollisuuksia. Stalin otti tehtäväkseen uuden järjestyksen voimaansaattamisen. Sen muoto puolestaan oli enemmän tilanteen sanelemaa, kuin teoreettisen spekulatiivisen täytäntöönpanoa. Bolshevikkien vallankumouksellisen valtan perustettavana ankarassa kilpailussa muiden sosialististen tai kumouksellisten puolueiden kanssa, sekä vanhan vallan kannattajien ja ensimmäisen maailmansodan rintamilta aseineen kotiin marssineiden talonpoikien vastarintaa vastaan. Väkivallan häikäilemättömyys ja massiivisuus oli puuttuvan voiman ja kannatuksen korvike. Tätä taustaa vastaan kurista tuli pakkomielle ja vainoharhasta tiedollinen asenne. Horjuva valta oli vakiinnutettava, jatkuva vallankumous pysäytettävä. Järjestyksen palauttajana ammattivallankumouksellisesta tuli vastavallankumouksellinen.

Lainkunnioitukseen ehdollistunut mielikuviutus ei kykene riittävällä tavalla arvioimaan suuren terrorin logiikkaa. Väkivallan sattumanvaraisuus, syytteiden ilmeinen mielettömyys, salaisen poliisin pidätyskiintiöt ynnä muut vastaavat ilmiöt eivät nimitäin olleet jotakin venäläistä tai kommunistista älyttömyyttä, vaan tavoitteen kannalta oleellisia piirteitä. Tavoite oli täydellinen kurinpalautus, mikä edellytti ennen kaikkea ihmisten rohkeuden murskaamista ja heidän eristämistä toisistaan. Tätä palveli parhaiten juuri väkivallan ja tuomioiden satunnaisuus. Pelon ilmapiiri tarkoitti, että kukaan ei ollut turvassa eikä kehenkään voinut luottaa. Onko diktatuurille vankempaa perustaa kuin yhteisön hajottaminen toisiaan tarkkaileviksi, kuuliaisuudessa kilpaileviksi atomeiksi?

Joe-sedän varovaisuudessa voi kirjan poliittisen tiedostamattoman kautta nähdä Paasikiven-Kekkosen-linjan vaikutusta. Toisaalta on ilmeistä, että kirjan täytyi olla *Veitikkaan* nähden erilainen. Stalinin persoonasta ei myöskään ollut vastaavassa määrin aineistoa, kuin julkisuudessa riekkuneesta Hitleristä, joten kirjallisena hahmona tästä muodostui arvoituksellisempi ja hillitympi. Kovuus, karheus ja julmuus eivät *Joe-sedässä* kuohu yli, vaan tekevät työtään vaivihkaa.

Toisin kuin *Veitikassa*, on Stalinin persoona *Joe-sedässä* nähdäkseni aidon mielenkiinnon kohteena. Tämä merkitsee ihmisen tarkastelua aikansa ja olosuhteiden tuotteena. Stalin nousi mahdollisimman köyhistä lähtökohdista maailmanpolitiikan huipulle, kaikkien maiden proletaarien johtotähdeksi. Pappisseminaari tarjoaa Huovisen kertomuksessa paitsi sivistyksellisen pohjan myös vallankäytön

ja hallitsemisen menetelmien alkeet: jäykän rituaalinen järjestys, jota tukevat tarkkailu ja hallittavien saattaminen toisiaan vastaan.

Kertomuskokoelmana *Joe-setä* kasvaa sikäli romaaninkaltaiseksi, että punaisena lankana sen läpäisevät Stalinin elämävaiheet ja vallankäytön teemat. Poliittisen uran vaiheet vaihtelevat Stalinin hahmoa määrittävien yksityiselämän episodien kanssa. Toisen maailmansodan vuosia kuvataan Viron itsenäisyyden tuhoamisen (”Kun Viron kansa nousi”) ja Suomen puolustustaistelun (”Cyomikonepistooli”) muodostamaa taustaa vasten viiltävän ironisesti luvussa ”Stalin vihassa”. Siinä tämä paheksuu Hitlerin hyökkäystä Neuvostoliittoon. Miksi ei ihmistä jätetä rauhaan?

Joe-sedässä ja *Pietari Suuressa* korostuvat loppuluvut, jotka käsittelevät romaanihenkilön kuolemaa. Molempiin sisältyvät lisäksi viimeiset lauseet sekä kertojan pohdinta niiden merkityksestä. *Veitikan* idealelle ominaista on, ettei Hitler kuole. Tämä korostaa inhimillistävän kerronnan erilaisia funktioita: *Veitikassa* Hitlerin myyttinen hahmo kirjoitetaan uusiksi naurettavaksi tekemällä; Pietari Suuren erikoislaatuista hillittömyyttä puolestaan korostetaan aina vastenmielisyyteen saakka. Eniten inhimillisiä piirteitä saa ehkä yllättäen *Joe-setä*, mutta viimeistään kuolinkohtaus tuo esiin diktaattorin hirviömyyden: vanhuudenheikkonakin hän herättää niin suurta kauhua, että kuolee yksin, ilman ystäviä, seremonioita, lääkärinapua. Vallan ja vainoharhan tuottama etäisyys muihin ihmisiin on kasvanut liian suureksi.

IV

Eräs vanhan vitsin mukaan nimetyn Pietari Suuren muotokuvan kiinnostavimpia piirteitä on historiantkirjoituksen ja kirjallisuuden suhde. Hayden Whiten historiantkirjoitusta koskevan näkemyksen mukaan historia muistuttaa paljon läheisemmin kirjallisuutta kuin tiedettä, sillä tiedon takeena on ensisijaisesti historioitsijan kyky retorisesti suostutella lukija hyväksymään oma versionsa käsiteltävästä aiheesta. Historia on aina kirjoitettava ja kirjoitettaessa käytetään kirjallisia ja kerronnallisia keinoja, vaikka todistamisvelvoite ja käsiteltävä aineisto asettavatkin rajoituksensa. Kerrottavien vaiheiden ja tapahtumien osalta Huovisen versio Pietari Suuren vaiheista on varsin yhtäpitävä historiantkirjoituksen kanssa. Kirjoittaakseen satiirin vallankäytöstä Huovisen ei ole tarvinnut suurestikaan sepittää tai liioitella.

Huovisen historian aineksista valikoimisen avain on toteamuksessa: ”olisi saanut nyt olla hovimaalari paikalla...” (KV, 74) Tämä pätee yhtä hyvin kuvattuun tilanteeseen, kapinasta syytettyjen streletsien kiduttamiseen, kuin Pietarin muihin hillittömyyden, juopumuksen tai äkillisen toimeliaisuuden purkauksiinsa, jotka tuottavat koomillisia tai kiusallisia tilanteita. Viitekohteena on

kirjassa käytetty kuvitus, joka ajalle ja kohteelle ominaisesti on klassista, kohteensa ylevästi esittävää kuvataidetta.

Pietarin sotaretket, jotka tuottivat ennen näkemätöntä hävitystä myös Suomessa, on käsitelty yhdessä luvussa. Se päättyy näihin, sodankäyntiä varsin tyhjentävästi luonnehtiviin sanoihin:

Kuten tiedetään, sodilla muutetaan rajoja, hankitaan elintilaa, puolustaudutaan, hyökätään, vapautetaan sorrettuja kansoja, tapetaan ja hävitetään eli mitä kaikkea innostavaa, juhlistavaa ja mieltä masentavaa siihen sisältyykään. Merkittäviä Pietarin sodat olivat Venäjän tulevaisuuden kannalta. Mutta enemmän kuin sotapäällikkönä Pietari muistetaan varsin erikoislaatuisena ihmisenä, jollaista ei ole ennen ollut ja mahtaneeko koskaan tullakaan. Suotakoon siis anteeksi, että hänen tappeluksensa on tässä lyhyessä luvussa niputettu kuin eltaantunut kapakalanippu, että pääsisimme mielenkiintoisempiin asioihin käsiksi. (KV, 96-7)

Katkelma selventää Pietari Suuressa toimivaa kertomisen motivaatiota. Huomionarvoista on sota-aiheen ja pasifistisen virityksen painuminen pohjavirraksi, kuten käy *Veitikkaan* verrattuna myös *Joe-sedässä*. Satiirin ajankohtaisuusolettamuksen kautta tulkiten piirre on selitettävissä sodan mahdollisuuden etääntymisen 1980- ja 1990-luvuille tultaessa suurvaltapoliittisten jännitteiden lientyessä ja purkautuessa. Näin vallankäytön ja hallitsemisen (muista elämänalueista puhumattakaan) toiset puolet käyvät kiinnostavammiksi.

Pietari Suuressa hallitseva tyylilaji on groteski. Huovisen Pietari on irstas ja lihallinen hahmo. Kirja sisältää tältä osin runsaasti karnevaalisatiirin piirteitä, mutta siinä tärkeää ylhäisen ja alhaisen ylösalaisin kääntämistä Huovinen hyödyntää tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Karnevaalisankarina ei ole kansa, joka kumoo arkipäivän hierarkiat, vaan Pietari kuvataan arjen jatkuvaksi hulinaksi mullistavana karnevaalikuninkaana. Pietari on muutosjohtaja *par excellence*. Hän ei ole järjestyksen takaaja, vaan sen järkyttäjä; historiallisessa katsannossa uudistaja. Uudistusten, valloitusten ja rakentamisen ohella tämä näkyy Pietarin arvaamattomassa ja oikukkaassa käytöksessä, joka pilkkaa kaikkea tavanomaista ja sovinnasta. Myös kuoleman ja väkivallan jatkuva mahdollisuus muodostaa yhteyden karnevaalisatiiriin, siinä mielessä kuin Mihail Bahtin tätä käsitettä on käyttänyt.

Bahtinin karnevalismin ja kansan naurun taustalla on käsitys kielestä, jonka mukaan mikään formalisoitu kielijärjestelmä ei tyhjentävästi kuvaa kielen todellisuutta, vaan se muodostuu aina konkreettisissa puhunnoissa. Kieli on siten elävää, jatkuvasti muuttuvaa ja dialogista. Todellisuudessa on olemassa lukuisia erilaisia kieliä tai kielen versioita, kuten eri sosiaalisten ryhmien, ammattikuntien tai luokkien puhuvat, ja ne järjestyvät yhteiskunnassa hierarkkisesti siten että toisia pidetään virallisempina ja arvovaltaisempina kuin toisia. Tämä teoria toimii hyvin

selitettäessä Huovisen kykyä kielellisiin oivalluksiin ja komiikan tuottamiseen tuomalla vieraita sanoja omituksiin yhteyksiin. Monesti kyse on puhetapojen parodiasta, kielellisten ja samalla sosiaalisten manereiden ottamisesta tarkastelun kohteiksi, mitä ne eivät suinkaan aina kestä. Karnevaalissa on Bahtinin mukaan kyse ikivanhasta kansan naurukulttuurista, joka kirjallisessa asussaan on elänyt erityisesti satiirissa. Keskeinen kirjallinen hahmo Bahtinille on Rabelais, jonka kirjallisuuden Huovinen kyllä tunsi. Varsinainen kansan nauru vallanpitäjille on mielestäni enemmän Haanpään kuin Huovisen satiirin ominaisuus, mutta sikäli kun nauru kohdistuu virallisuuteen ja oikeaoppisuuteen, on niiden kohde sama. Huovinen osaa nauraa paitsi herroilla, myös kansalla. Pietari Suurella tämä asetelma kuitenkin muuntuu erikoisella tavalla.

Pietari Suuren tarinassa Huovinen puhuu paljon rujoista ja kääpiöistä, pienistä ihmisistä. He luovat kontrastin Pietarin suuruudelle ja heitä käyttäen hän järjestää groteskit huvinsa. Tämä on tsaarin vallankäytön ja kansasuhteen keskeinen metafora. Kirja ei suotta pääty heitteille jääneiden narrien murheelliseen kulkueeseen. Pietarin vallan käyttö pitää kansaa pilkkanaan. Siltä ei tosin ole kukaan turvassa, mikä tulee esiin mm. tsaarin tavassa hoidella rötösherroja. Ryyppykavereineen perustamansa koomisen konklaavin tavoitteiksi tsaari asettaa ”ennennäkemättömän juopottelun ja liuhupartapappien pilkkaamisen ja paavinuskoisten herjaamisen ja pöljän kansan ällistyttämisen” (KV, 42) Konklaavin kokoontumiset ovat silkkaa karnevaalia ja tämä nousee Huovisen kirjassa Pietarin kaikkea toimintaa luonnehtivaksi kuvaksi. Kertomus etenee kuin humalatila: alussa korostuu tsaarin tempauksien epäsovinnainen koomillisuus, mutta tarinan edetessä sävyt tummenevat. Käy ilmi että liika on aina liikaa.

Pietari Suuren valitseminen kirjan aiheeksi on kiinnostava. Kyse on modernin Venäjän perustajasta, eli Venäjän valtiollisuuden kannalta oleellisen tärkeästä hahmosta. Miksi Huovinen siis kirjoitti kirjan Pietarista juuri 1990-luvun puolivälissä? Kyse oli murrosajasta Suomen kansainvälispoliittisessa asemassa. Neuvostoliiton tarkkailusta ja kiusallisen läheisestä suhteesta irtauduttiin supervallan romahtamisen myötä. Suomen suunta oli kohti länttä, oikeaksi eurooppalaiseksi kansakunnaksi. Suomen ja Venäjän suhteissa vuosikymmeniksi vakiintuneen järjestyksen murruttua oli myös otollinen hetki pohtia Venäjän epäselvyyden tilaan ajautunutta valtiollista olemusta. Katson siis Pietari Suuren hahmon käsittelyn merkitsevän Venäjän arvoitukseen pureutumista. Mutta minkälaisesta poliittisesta teosta *Pietarissa* tätä taustaa vasten on kyse? Onko se kehoitus karata julman tsaarin perinnöltä niin kauas länteen kuin suinkin? Ei välttämättä. Eikä kirjallisuuden poliittisessä luennassa kiinnostavimmillaan edes ole kyse tämänkaltaisesta viestinnästä.

Pietari oli Venäjän hallitsijana Euroopan ihailija, länteen suuntautunut. Venäläisessä kulttuurissa suhde ja suuntautuminen Eurooppaan ja toisaalta Aasiaan on ikuisuuskyseinen. Huovisen kysymykseksi voi ajatella ensinnäkin sen, mitä Venäjästä uudessa tilanteessa voi muodostua. Kuinka länsimaiseksi Venäjä voi tulla? Pietari Suuren ennakkotapaus on ehkä pessimistinen näkemys lähentymisen mahdollisuudesta, mutta ei sellaisena mitenkään yksiselitteinen. Toisaalta tarinan voi ajatella tekevän myös sisäpoliittisen kierteen. Pietarin uudistusten tuottama länsieurooppalaisten tapojen ja pukeutumisen jäljittely ja sen muodostama ristiriita ihmisten sisäistämiin tapoihin ja käyttäytymismalleihin on tietenkin ulkokuoren ja olemuksen eroavuuteen iskevälle satiirikolle herkullista aineistoa. Siinä kyse ei ole kuitenkaan yksinomaan venäläisillä nauramisesta, vaan neuvostotodellisuudesta kulutuskapitalismin käytäntöihin siirtyviä naapureita läheisempi pilkan kohde on 1990-luvun eurooppalaistuva Suomi. Kertoja ei millään tavoin alleviivaa tällaista tulkintaa. Mutta assosiaatiota ei tarvitse kaukaa hakea lukiessaan satiirikon kuvausta Pietarin järjestämien ranskalaistyylisten *assembléiden* kehkeytymisestä groteskeiksi juomingeiksi venäläisen hillittömyyden lakien mukaan. Vastaavaa kitkaahan on pintailmiöiden tasolla ilmennyt suomalaisten opetellessa länsieurooppalaisia juomatapoja. Eurooppalaisen sivistyksen omaksumisen tuskaa ja nautintoa on voinut seurata mm. eräänkin entisen pääministerin omistautuneessa suhteessa aiheeseen ja sinänsä vähemmän sivistyneissä pyrkimyksissä määritellä, ketkä vaikuttajajaksilöt maassamme voidaan tätä opittua standardia vasten kohottaa intellektuellien joukkoon.

Kolmas tulkinnallinen mahdollisuus, mihin edellä viittasin nimittämällä Pietaria muutosjohtajaksi, on muuttuva vallankäytön luonne. Kiihtyvä muutoksen ja pelkkiä huononnuksia, poistoja ja leikkauksia tarjoavien uudistusten hermon nykimistä muistuttava tahti pitää pilkkanaan alamaisia, kuin Pietarin mullistukset konsanaan. Sen keskeinen periaate onkin pitää osat liikkeessä: mikään ei saa pysähtyä. Tämä on viimeistään 1980-luvulla läntisessä maailmassa alkaneen kapitalismin lopullisen kiihdytyksen rytmi, mikä muodostui Suomessakin maan tavaksi viimeistään 1990-luvulla. Nyt 2010-luvulla, sen seuraukset alkavat näyttäytyä jo melko katastrofaalisina.

Joe-sedässä ja *Pietari Suuressa* kerrotaan isän ja pojan suhteesta. Stalin on isänä kylmä ja ankara. Pietari surmauttaa perillisensä petturina. Ainakin viimeksi mainitussa teoksessa viitataan Iivana Julmaan, joka tappoi oman poikansa. Stalinin sanotaan pitäneen Iivana Julmaa ja Pietari Suurta esikuvinaan. Kaikki kolme ovat Venäjän historiassa vahvan hallitsijan maineessa. *Joe-sedän* kertoja kommentoi: ”Venäjän kansa sai ankaran isän, liian ankaran”. (KV, 304) Hallitsija on siis isä, kansa on poika. Suomessa venäläisiä pidetään usein hillittöminä ja järjestykseen kykenemättöminä,

venäläistä johtajuutta puolestaan raakana despotiana. Huovinen toistaa tämän käsityksen kirjoissaan, mutta kertojan tai sisäistekijän asenne ei ole yksiselitteinen. Miksi Stalinia kutsutaan liian ankaraksi, miksi kuvata Pietarin pirunpeliä pienten ihmisten kanssa?

Jos *Joe-sedässä* ja *Pietari Suuressa* kyse on Venäjän tarkastelusta suomalaisuutta tärkeällä tavalla määrittävänä toisena, voidaan teoksia lukea yrityksinä ymmärtää mistä itäisessä naapurissa ja sen poliittisessa elämässä on kyse. Huovisen satiirin linja tässä suhteessa on kansallismielisen suoraselkäinen, mutta tiedonintressissään aidon kiinnostunut. Asia on sikäli merkityksellinen, että syvälinen ymmärrys ja tasapainoinen suhtautuminen Venäjään ovat Suomessa yllättävän harvinaisia: joko ollaan vihaisen epäluuloisia, teeskennellään, ettei Venäjää olekaan, tai heittäydytään täysin rähmälleen. Tämä on kansainvälistä politiikkaa hyvin konservatiivisesti voima- ja arvovaltapolitiikan kautta hahmottavan suurvallan naapurina sijaitsevassa maassa kummallinen asenne. Ei voida myöskään teeskennellä, että Venäjä olisi kuten mikä tahansa valtio, sillä sellaisena eivät venäläiset itsekään asiaa näe. Poliittisina tekoina *Joe-setää* ja *Pietari Suurta* voi tulkita esimerkiksi siten, että suomalaisten on tärkeää tuntea venäläisen vallankäytön luonne, on hallittava tarkoitushakuisen epäilyn logiikka ja tarvittaessa osoitettava kovuutta, mutta suhde Venäjään on tärkeä, eikä automaattisesti vihamielinen. Symbolisen ilmaisunsa tämä suhde saa *Pietari Suuren* episodissa, jossa orjuudessa raatava suomalainen karoliini nappaa tsaarin ruoskan pois sanoen: ”en ole koira” (KV, 108). Myönteisen suhteen mahdollisuus tulee puolestaan esiin mustaa makkaraa nauttineen Stalinin lausussa Tammelan torilla: ”kansa, jolla on tällainen makkara, on lunastanut paikkansa maailman kansakuntien joukossa” (KV, 280). Naapuruussuhteen ongelmallisuutta tosin korostaa kertojan ironia: ”ainahan sitä tulee luvatuksi kaikenlaista, kun innostuu” (sama).

V

Huovisen symboliikka ja tematiikka ovat toki tärkeitä asioita, mutta mikä näissä kirjoissa raskaine aiheineen sitten tuottaa lukemisen iloa? Yleisemmin voisi kysyä, mikä on satiirin mielihyvän tuottamisen periaate?

Huovisen historian suurmiehiin kohdistama satiiri on saavuttanut suuren suosion osittain siitä syystä, että symbolisena tekona johtajille nauraminen merkitsee kuvitteellista hyvitystä rajamaan kansan kokemista historiallisista kolhuista. Ironia on heikon ase ja nauru vapauttaa. On huomattava myös Huovisen suurmieskirjallisuuden eskapistinen päiväuniaspekti. Päähenkilöiden asema nokkimisjärjestyksen huipulla tekee mahdolliseksi kaikenlaisen nautiskelun sekä päähänpistojen ja oikkujen toteuttamisen tavalla, joka ei tavanomaisiin sosiaalisiin suhteisiin kytketyille ihmiselle ole

mahdollista. Esteettisessä mielessä kestävästä ainesta Huovisen satiireissa ovat hänen kekseliäs kielenkäyttönsä ja satiirikon taito, joka tulee esiin paitsi pilkanteossa, myös kohteisiin avautuvissa näkökulmissa. Viiksimiestrilogian päähenkilöiden suhteen useimmat pitänevät pilkan kohteeksi joutumista kohtuullisen osana.

Johtamisesta puhuttaessa ei voida unohtaa kotimaista suurta päätä. Huovisen rooli yhtenä harvoista Kekkonen julkisista kriitikoista on kirjailijan politiikan kannalta merkittävä piirre. Haluamatta millään tavalla liittyä nykyisiin Kekkonen haukkuihin, on Huovisen satiirikon rooli tässä suhteessa muutenkin kuin kirjallisuushistoriallisesti merkittävä. Itse kertomuksesta ”Suuri pää”⁵ on hieman hankala sanoa, missä määrin se kohdistuu Kekkoeseen. Suurtorille pystytettävän patsaan hallitseva, julkisen tilan täyttävä hahmo ja kyky antaa sitovia ohjeita asiassa kuin asiassa piirtävät mielestäni karikatyyriä suomalaisen politiikan vahvasta miehestä. Toisaalta kyse on utooppisesta järjestyksen lähteestä, neuvonantajasta, jolta kysyminen on vapaaehtoista, mahdollista kaikille, mutta saatua neuvoa on noudatettava: ”kun neuvo kerran on kuultu, siinä ei auta korkein oikeus, ei oikeuskanslerit, ei korruptiosuhteet” (84). Patsas on totuudellisuudessaan lahjomaton, vaikka vastauksen saaminen edellyttääkin varallisuuden mukaisen lahjan antamista: ”patsaan kupeesta pikkuaukosta ojentuu karvainen käsivarsi, joka hanakasti sieppaa” (85) tuomiset. Patsas jakaa neuvoja mm. kansansuosioista huolehtivalle radion tirehtöörille⁶: ”Älä ole niin leuhkan näköinen. Älä yritä olla niin suuri tirehtööri. Älä tuhlaa kansan rahoja joutavaan paskaan. Älä hanki alamaisiksi niin paljon rupuliviilekesakkia” (87). Suuri pää on melkoinen pähkinä. Toisaalta se on primitiivinen vallan kulissi, ja toisaalta modernin ihanteen mukainen kaikille yhtäläisen oikeuden jakaja. Sen vaikutukset kertomuksessa ovat suotuisat: asiat käsitellään julkisesti, jämäkästi ja selkokielellä. Se herättää luottamusta ja puhdistaa ilmapiiriä. Ratkaisuna politiikan ongelmaan se luonnehtii hyvin kirjallisuuden roolia: kyse on kuvitteellisesta ja humoristisesta vertailukohdasta, symbolisesta ratkaisusta, joka ei muuta mitään todellisuudessa, mutta avaa lukijalle yllättävän näkökulman aiheeseen ja saa hymyilemään päivänpoliittiselle väännölle.

Vallan analytyttikkona Huovisen ote ei rajoitu vain helposti tunnistettavaan diktaattorin ideaalityyppiin. Elämän yhteiskunnallistumisen ja byrokratisoituminen prosessit ja niille tyypillinen kasvoton ja väitetyyn hyväntahtoinen valta ovat Huovisen satiirin kohteina monissa lyhyissä erikoisissa. Taloudelliseen vaihtoehdottomuuteen naitettuna tämä väkivaltaa kaihtava ja ihmisestä

⁵ Huovinen, Veikko (1967): *Lyhyet erikoiset*. Porvoo: WSOY

⁶ Tosielämän Yleisradiota johti Eino S. Repo vv. 1965–1969

huolehtiva yhteiskuntamalli sisältää piirteitä, jotka tekevät siitä mihin tahansa väkivaltaan nojaavaan ja siten heikkoon järjestykseen nähden pelottavan totaalisen. Näin siksi että toisen ihmisen tai auktoriteettihahmon valvonnan korvaa omavalvonta, ulkoisen kurin itsekuri, joka on sisäistettyä valtaa. Siksi elämäntapapakkomielteille tai sinänsä vähäpätöisissä ilmiöissä esiintuville julkisen hössötyksen aiheille on aiheellista nauraa ajoissa, siinä kuin diktaattoreille.